

תוכן עניינים

3.....	מבוא
4.....	האיסור על עסקאות בירושה ומתנה לאחר מיתה
4.....	הפרשנות הראויה לסעיף 8(א)
9.....	יישום האיסור שבסעיף 8(ב) – פרשת נחשון
12.....	האם ניתן לראות במתנה מחמת מיתה כצוואה
15.....	משפט משווה
15.....	עסקאות בירושה
17.....	מתנה מחמת מיתה
19.....	דיון ומסקנות
22.....	סיכום
23.....	רשימה ביבליוגרפית

מבוא

המחוקק אוסר על ביצוע עסקאות בירושה בחייו של המוריש. סעיף 8(א) לחוק הירושה קובע כי הסכם בקשר לירושתו של אדם – בטל. סעיף 8(ב) קובע כי מתנה מחמת מיתה, היינו מתנה שעתידה לעבור לידי המקבל רק לאחר מותו של הנותן – בטלה.

בתי המשפט נדרשו לפרש את האיסורים הקבועים בחוק ואת הנימוקים העומדים בבסיסם. כך למשל בקשר לאיסור על עסקאות בירושה הקבוע בסעיף 8(א), נדרש בית המשפט לבחון האם האיסור חל רק על עסקאות הנערכות בין המוריש לבין צד שלישי, האם הוא חל רק על עסקאות שבין היורשים לבין עצמם או בין היורשים לצדדים שלישיים, או שמא זהותם של הצדדים להסכם איננה משנה והאיסור חל בכל מקרה. בקשר לאיסור על מתנה מחמת מיתה הקבוע בסעיף 8(ב) נדרש בית המשפט להכריע בשאלה אימתי יש לראות במתנה כמתנה מחיים שאז יש לתת לה תוקף ואימתי יש לראות בה כמתנה מחמת מיתה שאז אין להעניק לה תוקף. מעיון בפסיקות בתי המשפט ניכרות גישות שונות בקשר לשאלת הפרשנות הראויה של האיסורים הקבועים בחוק.

במסגרת העבודה אבקש לעמוד על הגישות השונות בקשר לאיסורים הקבועים בחוק, הן בקשר לאיסור על עסקאות בירושה והן בקשר לאיסור על מתנה מחמת מיתה. הדיון בשני האיסורים הללו נערך בזה אחר זה מאחר ואבקש לטעון כי הטעמים לגישות השונות בקשר לפרשנות הראויה של האיסורים נובעים מאימוץ נימוקים שונים בקשר לאיסורים הללו. בחלק מהפסיקות אימץ בית המשפט נימוק אחד בקשר לאיסור על עסקאות בירושה ונימוק אחר בקשר למתנה מחמת מיתה, ובפסיקות אחרות אימץ בית המשפט נימוק זהה לשני האיסורים. אטען כי אימוץ נימוקים שונים מוביל לפרשנות שונה בקשר לאיסורים הקבועים בחוק ועלול להביא לתוצאות אופרטיביות שונות. יתירה מכך, אטען כי ישנו חוסר אחידות גם בגישתו של המחוקק כיום, כפי שהיא ניכרת מנוסחו של סעיף 8 לחוק הירושה, ומפיצול שני האיסורים לשני סעיפים שונים, לגישתו של המחוקק כפי שהיא משתקפת מנוסחו של סעיף 702 לקודקס האזרחי המתגבש שבו נכללו שני האיסורים בסעיף אחד ולכדי איסור אחד תוך הרחבה מסוימת של גבולות האיסור. אטען כי נוסחו של סעיף 8 כיום איננו ראוי והוא מוביל לתוצאות בלתי רצויות ולחוסר אחידות בפסיקות בתי המשפט, ואראה מדוע נוסחו של הסעיף בקודקס האזרחי מתיישב טוב יותר עם גישתו של בית המשפט העליון בשנים האחרונות.

בראשית העבודה אעמוד על האיסורים הקבועים בחוק בקשר לעסקאות בירושה ובקשר למתנה מחמת מיתה. לאחר מכן אציג את השאלות הפרשניות שבהן נדרש בית המשפט להכריע, ואציג גישות שונות הן בקשר לאיסור על עסקאות בירושה והן בקשר למתנה מחמת מיתה. לאחר מכן, אסקור את המשפט המשווה בקשר לעסקאות בירושה ובקשר למתנה מחמת מיתה, ואראה כיצד המשפט הישראלי מחמיר במיוחד, ובפרט ביחס לדין האנגלי ולדין האמריקאי. לבסוף, אערוך דיון שבו אציג את הנימוקים שעמדו לדעתי בבסיס כל אחת מהגישות השונות בקשר לעסקאות בירושה, ואדגים כיצד כל אחד מהנימוקים מוביל לתוצאה פרשנית שונה, ואציג את טענתי לפיה גישתו של המחוקק במסגרת הקודקס האזרחי, המאחדת את האיסור על עסקאות בירושה עם האיסור על מתנה מחמת מיתה, תתרום לאחידות בפרשנות של האיסורים ובפסיקות בתי המשפט בעתיד.

האיסור על עסקאות בירושה ומתנה לאחר מיתה

חוק הירושה¹ קובע בסעיף 8(א) איסור על ביצוע עסקאות בירושה עתידית. כלומר, מי שעתיד להיות יורש איננו יכול לבצע עסקה או לכרות הסכם בקשר לירושה העתידה לבוא אליו לאחר פטירת המוריש, ועסקה כאמור – בטלה.

בצידה של הוראה זו, נקבע בסעיף 8(ב) איסור על המוריש לתת מתנה שעתידה לחול רק לאחר מותו. סעיף זה קובע, כי האפשרות היחידה להעביר נכסים לאחר מיתה היא באמצעות צוואה, והסכם מתנה שנקבע בו כי המתנה עתידה לחול רק לאחר מותו של הנותן איננו תקף.

כך הוא נוסחו של סעיף 8 לחוק הירושה:

(א) הסכם בדבר ירושתו של אדם וויתור על ירושתו שנעשו בחייו של אותו אדם - בטלים.

(ב) מתנה שאדם נותן על מנת שתוקנה למקבל רק לאחר מותו של הנותן, אינה בת-תוקף אלא אם נעשתה בצוואה לפי הוראות חוק זה.

על פניו, מדובר אם כן בהוראות שונות שאחת מהן עוסקת ביורש והשנייה עוסקת במוריש. האיסור על עסקאות לאחר מיתה הוא איסור על היורש בקשר לירושה העתידה לבוא אליו, והאיסור על מתנה לאחר מיתה הוא איסור החל על המוריש המבקש להעניק את נכסיו במתנה שתושלם לאחר מיתה. ככל שהאיסור על עסקאות האמור בסעיף 8(א) חל על עסקאות שמבקש היורש לבצע עם יורש אחר או עם צד שלישי, ברי כי גם יורש איננו יכול לכרות הסכם מתנה בקשר לירושה העתידה לבוא אליו, והסכם מתנה שכורת היורש על מנת שהמתנה תחול לאחר מיתה הוא בכלל "עסקה" בירושה עתידה שאין לתת לה תוקף. אולם להלן אראה כי השאלה האם הוראת סעיף 8(א) חלה על עסקאות שהמוריש איננו צד להן איננה כה פשוטה.

הפרשנות הראויה לסעיף 8(א)

בפסק הדין בעניין יקותיאל² העניק בית המשפט העליון פרשנות מצומצמת להוראת סעיף 8(א) לחוק הירושה. בית המשפט עמד על כך, שההוראה הקבועה בסעיף 8(א) היא למעשה חריג לעיקרון של חופש החוזים וזכותו של אדם להתקשר בהסכם כרצונו³. נוכח ההגבלה של הוראת הסעיף על חופש החוזים, קבע בית המשפט כי יש לפרש את הוראת הסעיף על דרך הצמצום⁴.

הפרשנות שהעניק בית המשפט להוראת הסעיף היא, כי המחוקק לא אסר על עסקה בחלק מסוים מהעניין או בנכס מסוים העתיד להגיע ליורש. האיסור הקבוע בסעיף 8(א) מתייחס לעסקה בכל הירושה באופן שבא לשנות את סדרי הירושה, כלומר עסקאות המעניקות או השוללות את זכות הירושה. כאשר יורש עתידי מתקשר עם צד שלישי בהסכם שבו הוא מעביר לצד השלישי את כל הזכויות העתידות להגיע אליו מהירושה לאחר מות המוריש, נמצא כי היורש מסתלק למעשה מהירושה והצד

¹ חוק הירושה, תשכ"ה-1965. (להלן: "חוק הירושה").

² ע"א 682/74 אברהם יקותיאל נ' בינה ואסתר ברגמן, (פורסם בנבו, 12.08.75). (להלן: "פרשת יקותיאל") 757.

³ סעיף 24 לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973 קובע: "תכנו של חוזה יכול שיהיה ככל אשר הסכימו הצדדים".

⁴ ראה גם: אילנית שבת ואורן שבת, ירושה – עסקאות בירושה עתידה וצוואות הדידות, (2006). 29.